

IN MEMORIAM

BOROS ILONA KIADATLAN RÉGÉSZETI RAJZAIBÓL

1967. szeptember 30-án múlt tíz esztendeje, hogy a Móra Ferenc Múzeum művészlelkű restaurátora, Boros Ilona rajztanárnő – 1941. november 1-től, 1944 őszéig a szegedi egyetem régészeti intézetében volt nagy szorgalmú és tehetséges munkatársam –, befejezte hosszú szenvedéssel terhelt rövid életét (1910–1957).

Mindig megbízható, pontos és lelkiismeretes munkája, éles művészi meg-látása, nagyban hozzájárult annak a mind egyre nagyobb arányú munkának eredményeihez, amelyet az intézet a hódmezővásárhelyi, békéscsabai, makói, orosházi és zombori múzeumokban éveken át végzett, nem kis hasznára az Alföld településtörténeti viszonyai tisztázásának. E múzeumok rég lebontott kiállításai is tanúskodhatnak jó ízlésű, pontos munkájáról.

Nem volt abban az időben az intézet munkatársainak olyan publikációja – bármelyik hazai vagy külföldi szakfolyóiratban jelent is meg, – amelyiknek grafikus ábrázolásai ne az ő keze munkájában kerültek volna a nagy nyilvánosság elé. (L. Dolg. 18/1942/162 és 19/1943/222 stb.) És ezek közt nem volt egyetlen olyan sem, amelyik ellen kifogást emelt volna a tárgyilagos bírálat.

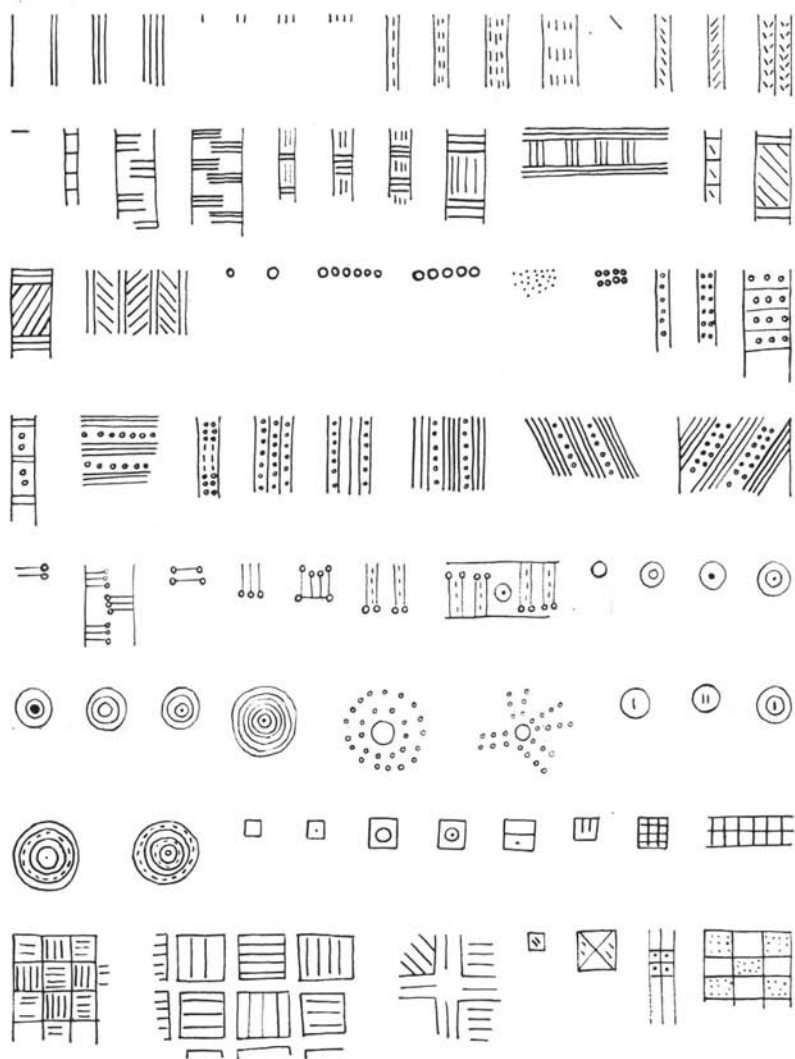
Mindez és későbbi múzeumi munkája (MFME 1957 257–258) bizonyítják, hogy bár nem erre a munkára készült elsősorban, ebben a körben is meglátta a szépet, a szükségeset és megtalálta vele született szépérzékének kielégítését.

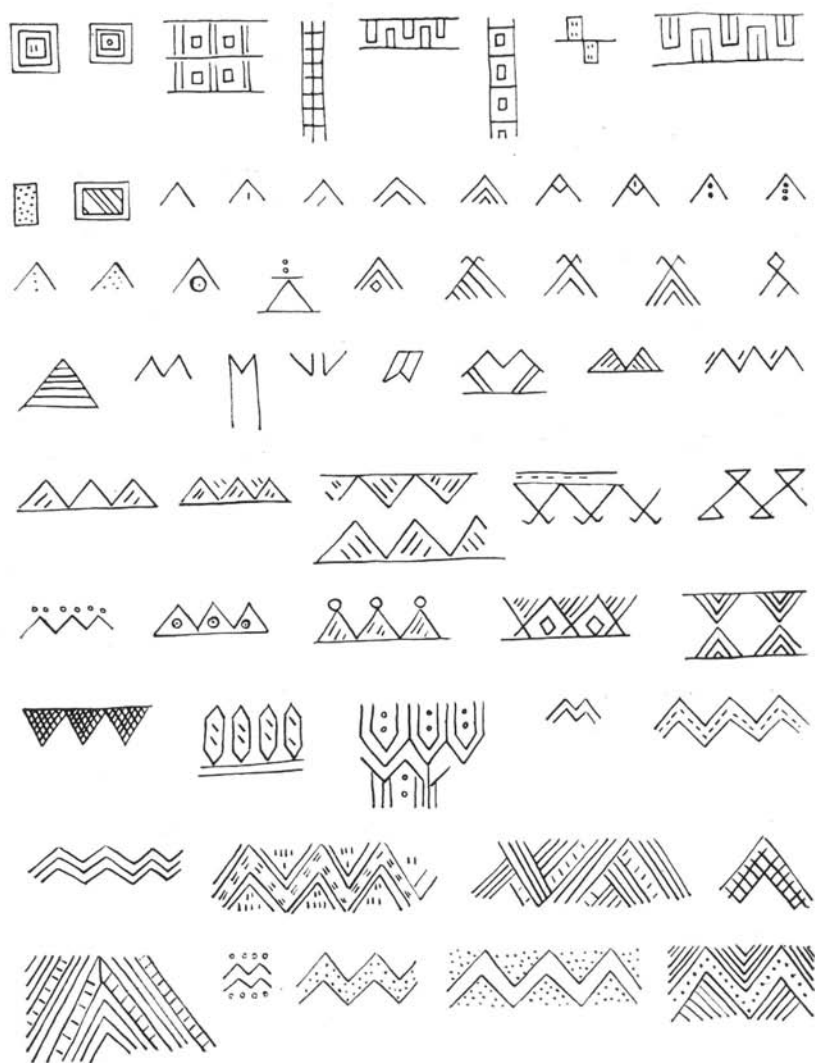
A kezébe vett komplikált mintákban soha se azt látta, amit más bele akart volna magyarázni, akár a figurális, akár az egyszerű vonalas rajzokban, ha-nem azt, amit maga látott, alaposan megismert, és gondos munkával papirosra vetett, nem mechanikusan, hanem sokszorosan ellenőrizve önmagát.

Más gondolata szerint alakítani, torzítani, vagy éppen meghamisítani az előtte fekvő, „mesterművet” soha se tartotta volna összegyegyzetethetőnek aggá-lyos lelkiismeretével, a saját művészi önérzetével.

Bár tisztán látott, de soha se magyarázott, mert ezt nem tartotta feladatá-nak. Olyan megbízhatóan, pontosan adta vissza a vonalvezetést, mint a közép-kori kódexírók az eléjük tett szöveget; azt a vonalvezetést, amit az őskortól, a népvándorlás korán át, a magyar középkorig dolgozó, az övéhez hasonló művészlelkek rajzoltak, a gyakorlati vagy éppen kultikus célokat szolgáló edények oldalára, amelyeket a régmúlt idő fazekasai, korong nélkül, majd ko-rongon megformáltak, az ötvösök, magukkészítette agyagmintákban kiöntöt-tek, gondosan, finoman megmunkáltak.

Ahogy nem szerette volna, hogy a saját művészetének alkotásait, – képeit, rajzait –, az ő beleérzését mások félre magyarázzák, éppen úgy ügyelt arra, hogy ő se tegye ezt a régen előtte dolgozókkal, azok ránk maradt művészi al-kotásával, akiknek ügyességét, csapongó fantáziáját, soha se győzte eléggé di-csérni, magasztalni.

Ezekben a rajzaiban nem volt és nem is lehetett más célja, mint a hű másolat elkészítése azok számára, akik ezek alapján magyarázták azt, amit ismereteik alapján, így vagy úgy magyarázni tudtak.

Ha valamit nem látott egészen világosan, akkor sem útbaigazítást kért, hanem arra igyekezett rávezetni azt, akinek dolgozott, miért látja ő másképp és miért nem tud elgondolásán változtatni. Ha belátta, hogy nem neki van igaza – bár ez ritkán történt –, csak hosszabb tünődés után változtatta meg eredeti elgondolását, helyesnek ítélte meglátását.

Ebből is látszik, hogy meglátásai neki is voltak, és ez természetesen következett művészeti neveléséből. Befejezetlenül ránk maradt és jelentékeny részében a háborúban el is veszett technikai munkájában nem jutott el addig a szintézisig, amelyre jómagammal együtt törekedett. Reánk maradt rajzait ma már nem tudjuk egytől egyig az eredeti darabokkal azonosítani, sőt részben már akkor sem lett volna könnyű, mert nem csak teljesen megmaradt kompozíciókat másolt, de töredékeket erős kritikai érzéssel teljes mintára egészített ki a még leltározatlan anyagból is, amelyek veszendőbe mentek.

Ezeket a kiegészítéseket jellemzi, hogy soha sem erőszakoltak, hanem a felismert minták logikus kiegészítései. Mindig az adott formának megfelelő térben. Hogy a Tiszai-kultúra felismert mintakincsét mennyivel gazdagította fáradságot nem ismerő munkája, csak akkor fogjuk megtudni, ha – az egyelőre nehézségekbe ütköző – közlése, legalább annak a 42 mintának – edények kiterített rajzának – lehetséges lesz, amely töredékként maradt meg a közel 100 rajzból. Itt ezekkel nem foglalkozhatunk, – csak kettőt mutatunk be, de meghatározott céllal (VI–VII. tábla) – pedig ezek bizonyítanak, hogy nemcsak a részleteket elemezte, hanem az egész koncepciót jól látta és örökítette meg.

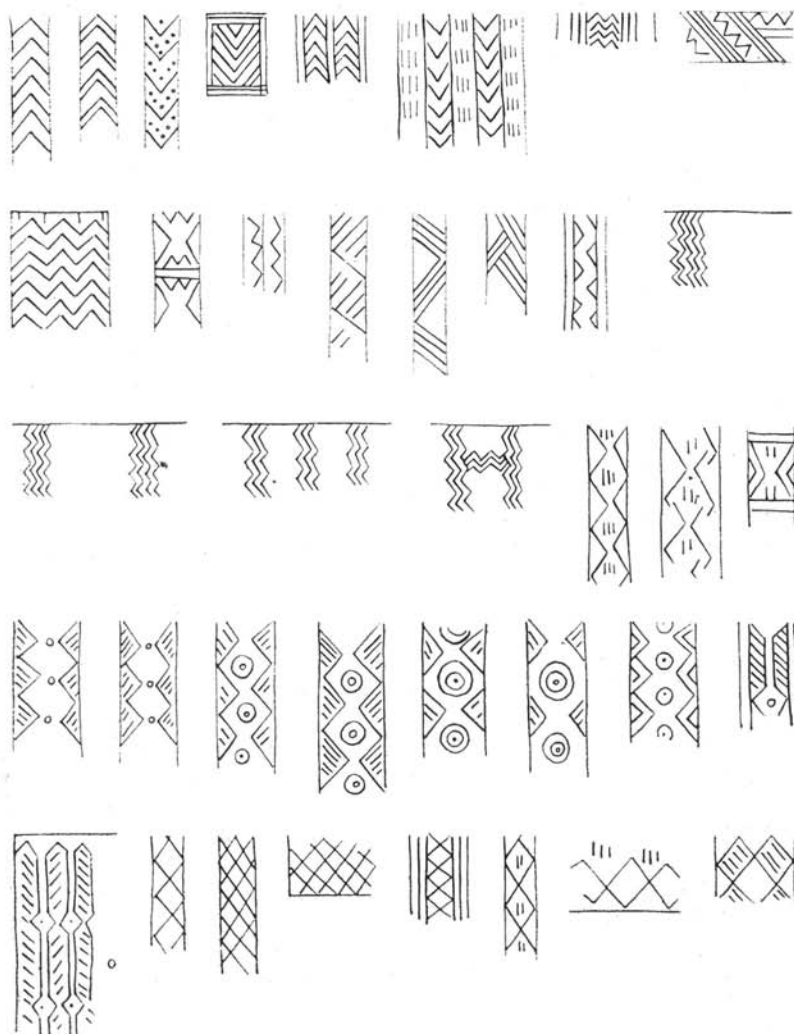
Lehet arról vitatkozni, – de magam nem hiszem –, hogy kiindulása nem volt megfelelő. A fentiekből is következik, hogy bár látja az egész koncepciót, sőt közel százat, de nem csak ezeket látja, hanem aprólékos részletekig megfigyelve, a mindig geometrikus minták hosszú folyamat alatt koncepcióvá alakult alkotó elemeit keresi és találja meg.

Ezért lát csak kevés olyat, amelyeknek a szabad természetben, vagy emberi alkotásokban kereshetné előképét. Még azok a darabok is – pl. a fonás –, amelyekben bajos volna a mesterséges alkotást tagadni, elemző rajzaiban a geometria síkjára vetülnek, akár egyszerű szalagok egymás alatti bújtatásáról, akár meánderekről van szó.

A rajzok – egy-két kivételtől eltekintve – a Régészeti Intézet hódmezővásárhelyi ásatásaiból származó leletekről készültek. Egyrésztük a Kökénydombról (l. Dolg. 6 /1930/ 49–106; FA V /1945/ 8–17; AE 76 /1949/ 8–23), másrésztük az ahhoz alig fél km-re fekvő Kiss-tanyából (Dolg. 9–10 /1934–35/ 30–40) származik.

Ezeknél nem az edényformák, hanem a díszítő motívumok játsszák a fő szerepet: a formák csak annyiban, hogy vannak olyan díszítések, amelyek rendszerint azonos, vagy legalább is hasonló formákon jelennek meg. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy azonos formákon mindig ugyanazt a kompozíciót alkalmazták volna.

Van olyan darab, amelyiken a mindig harmonikus minták igen sűrűn helyezkednek el egymás mellett a díszített vonalakkal kitöltött, kettős vonallal egymástól jól elválasztható négy mezőben. De vannak olyanok is, amelyeknek peremén és alsó részén körbe futó szalag közt szabadon maradó felületen egy-egy, egymástól távol elhelyezkedő azonos minta foglal helyet.

Még az előbbieik közt is nagy a változatosság, de olyan egy sincs, amelyik az általa csoportosított és itt az I–V. táblán bemutatott 259 elem, illetőleg kombinációk alapján megérthető ne volna.

Hogy a minták vonalvezetése a kisebb és nagyobb formákhoz is alkalmazkodik, ez természetes, hiszen ez elsősorban a helyes arányérzéktől függ, amelynek íratlan szabályaitól, csak a legritkább esetben tér el a Tiszai-kultúra fazekasa, csontfaragója, – valóságos iparművésze.

Boros Ilona geometrián is csiszolódott fürkésző szeme természetesen nemcsak az egyszerű elemeket vette észre, de azok gyakorlati alkalmazását, önmagukkal és más elemekkel való művészi kombinációját is. Jó példákat mutatnak erre a képeken bemutatott, mindig az egyszerűtől az összetett felé haladó elemek kombinációi, bármelyik elemről van is szó.

Ez a 259 elem ill. kombináció – ha valószínűleg nem is meríti ki az összes lehetőségeket – a Tiszai-kultúra művészkedő fazekasának mintakönyvét pótolja.

Ezek az egyes, egyszerű elemekből képzett logikus formák annyira élesen állítják eléink a sokszor csak töredékesen megmaradt elemeket, hogy nehézkes leírásuk semmivel sem tenné érthetőbbé a mindig geometrikus ábrázolásokat.

Legyen elég csak annyit megjegyezni, hogy mindezek a minták: a pont, vonal, három- és sokféle négyszög vagy a kör legkülönbözőbb kombinációjából állanak össze olyan mintákká, amelyek természetes, vagy mesterséges dolgok utánzásának is tekinthetők és több esetben valóban azok is.

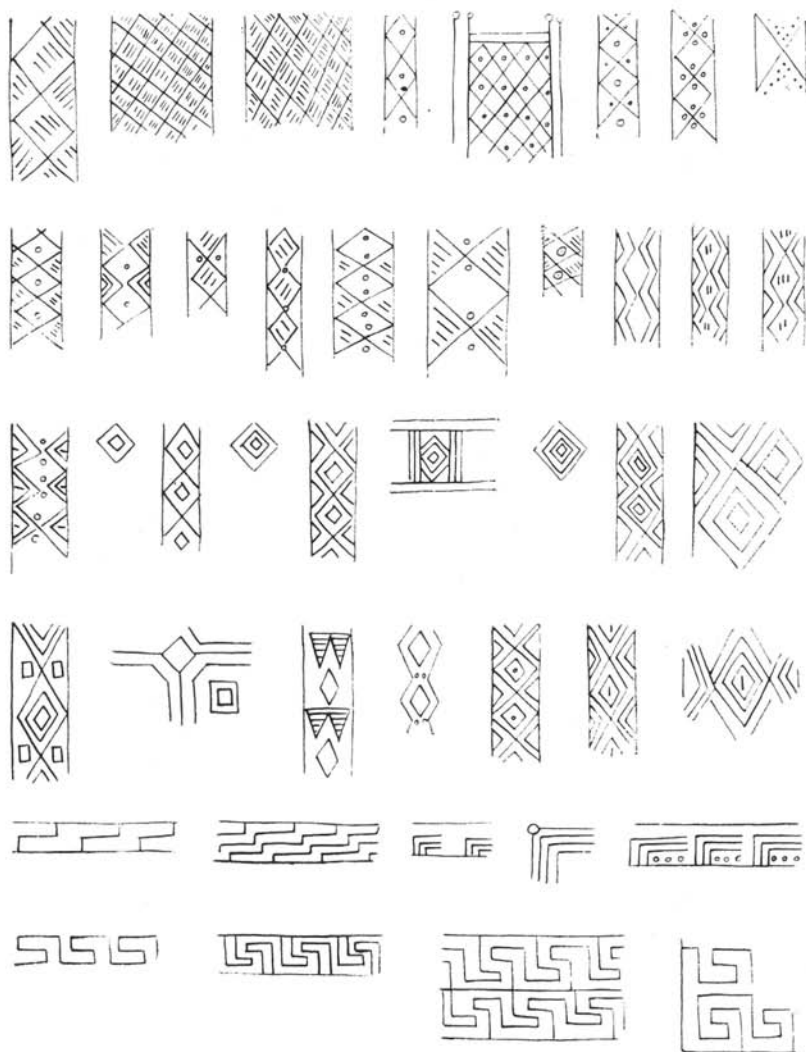
A skála igen széles és meggyőző erejű.

Ha csak a megmaradt és rotaprint nyomásra előkészített 42 edény kiterjesztett rajzát nézzük is meg, az elemeknek az itt közölt képeken bemutatott kombinációjának ismeretében – pedig ez a feldolgozott anyag felét sem jelenti –, meggyőződhetünk a geometriai elemek és csoportjaik felismerésének, alapulvételének helyességéről és csak sajnálhatjuk, hogy a közösen tervezett munka a változott viszonyok miatt abbamaradt. Reméljük, hogy az említett 42 rajz közreadására még sor kerül.

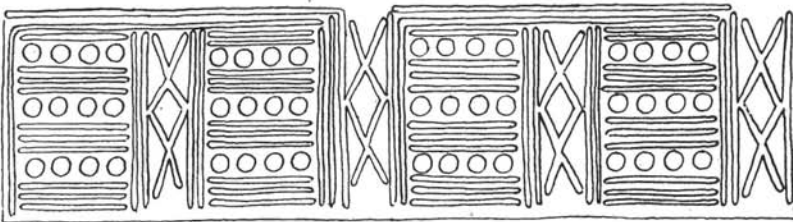
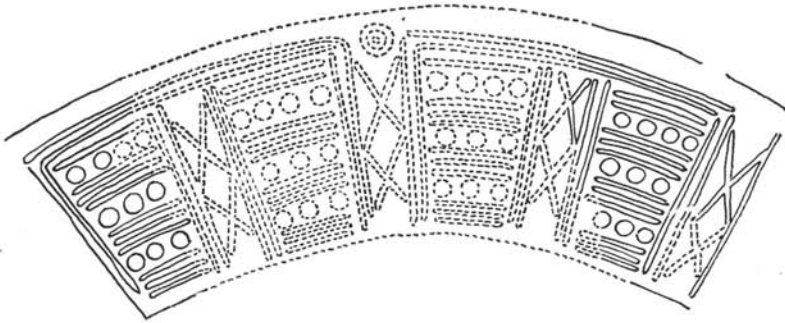
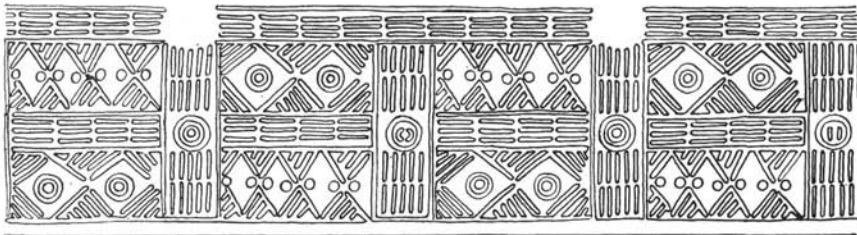
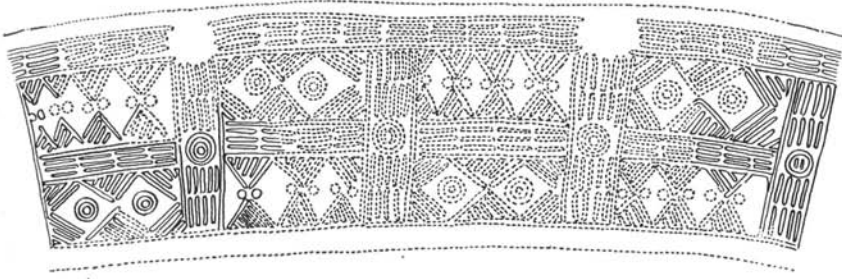
De térjünk vissza a felületek négy mezőre osztására. Boros Ilona velem együtt a mintákból előre megrajzolt és a formákhoz alkalmazkodó előminták utánzására következtetett. Ennek igazolására két szája felé szélesedő, ún. virágcserep formájú – bár különböző méretű – edény kiterített rajza mellett, azok még szabályosan szögletes előmintáját is megrajzolta és arra is gondolt, – ugyancsak velem együtt –, hogy ezek a minták, ahogy megmaradtak csontfaragáson, esetleg ülőbútorokon, más fafelületeken, sőt textíliákon is meglehetek. Bizonyíték itt csak a minta és a csonton való alkalmazás. Egy-egy ilyen eredetileg elképzelt és valójában az edényen megrajzolt kompozíciót a VI–VII. táblán bemutatunk. (A VI. a Kökénydombról. Dolg. 4 /1930/ XX. t. 13 – a VII. a Kiss-tanyából – Dolg. 9–10. /1933–34/ VIII. t. 2 – származó anyag kiegészített, megfogalmazott és az edény formájához alkalmazott díszítése.)

Amit itt látunk, csak kis töredéke Boros Ilona e téren végzett lelkiismeretes munkájának. Úgy véljük, hogy halála 10. évfordulójával kapcsolatban az alap elgondolás öt képének, a két eredeti és alkalmazott minta összevetésének közreadásával hasznos szolgálatot téve, gondolunk rá és az ő mindig szívesen végzett más régészeti munkájára. Kegyelettel őrizzük emlékezetét.

Banner János

TARTALOMJEGYZÉK

СОДЕРЖАНИЕ

INHALT

SOMMAIRE

<i>Madácsy László: Dugonics András</i>	5
<i>András Dugonics</i>	9
<i>Trogmayer, Ottó: Die Hauptfragen des Neolithikums der ungarischen Südtiefebene</i>	11
<i>Csalog József: A betemetett vermekbe való temetkezések kérdése</i>	21
<i>Párducz Mihály: Újabb hunkori leletek Csongrád megyében</i>	27
<i>Neue bunnenzeitliche Funde im Komitat Csongrád</i>	31
<i>Erdélyi István—Pataki László: A nagyszentmiklósi „Attila kincs” leletkörülményei</i>	35
<i>Über die Fundumstände des Schatzes von Nagyszentmiklós</i>	45
<i>Bálint Csanád: Honfoglalás kori sírok Szeged-Othalmon</i>	47
<i>Mogili iz epohi zavojevanyija sztrani na Othalom pri gor. Szeged</i>	88
<i>Nagy Katalin: Alakos kályhacsempék Kevermesről</i>	91
<i>Die Ofenkacheln von Kevermes</i>	98
<i>Juhász Antal: A bakity (Adatok a homoki teherhordó eszközökről)</i>	99
<i>Beiträge zu den Gefährten auf dem Sandboden („Bakity”)</i>	108
<i>T. Knotik Márta: Bevarrott ujjú női ingek</i>	109
<i>Die Frauenhemde mit eingenähten Ärmeln</i>	118
<i>Csongor Győző: Balla Antal XVIII. századi szegedi kéziratoss térképe</i>	119
<i>Die Landkarte von Antal Balla aus dem XVIII. Jahrhundert</i>	138
<i>Bálint Sándor: Móraváros</i>	139
<i>Móraváros</i>	141
<i>Szabó Ferenc: Két összeírás a reformkori Szeged kézműiparosairól</i>	143
<i>Zwei Registrierungen von den Handwerkern der Stadt Szeged im Reformzeitalter</i> ..	146
<i>Nagy Dezső: Régi május elsejék Csongrád megyében</i>	147
<i>Dömötör János: A Plohn-gyűjtemény</i>	165
<i>Die Photosammlung von József Plohn</i>	188
<i>Szelesi Zoltán: Rudnay Gyula szegedi művésztelepe</i>	189
<i>Die Künstlerkolonie von Gyula Rudnay in Szeged</i>	203
<i>Tóth Ferenc: Rudnay Gyula festőiskolája Makón</i>	205
<i>Die Künstlerkolonie von Rudnay in Makó</i>	218
<i>P. László Emőke: Endre Béla festészete</i>	219
<i>Die Malerei von Béla Endre</i>	234
<i>Gallé, László: The xerothermic lichen species cladonia magyarica VAIN</i>	237
<i>A Cladonia magyarica VAIN xerotherm zuzmófajnál</i>	268
<i>Bába Károly: Néhány szárazföldi csigatársulás a Tisza-völgyében</i>	269
<i>Zusammenfassung</i>	282
<i>Miklós Marián—Miklós Marián ju: Bestandssveränderungen beim Weissstorch in Ungarn 1958—1963</i>	283
<i>A gólyaállomány változása Magyarországon 1958—1963.</i>	298
In memoriam	
<i>Banner János: Boros Ilona kiadatlan régészeti rajzaiból</i>	315